

Józef Borzyszkowski

Profesor Czesław Biernat (1925-2015) : "wielka postać polskiej archiwistyki drugiej połowy XX w."

Acta Cassubiana 17, 391-395

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Borzyszkowski

Profesor Czesław Biernat (1925–2015) – „wielka postać polskiej archiwistyki drugiej połowy XX w.”

Tytułowe określenie Czesława Biernata zaczerpnąłem ze „Słowa Dyrektora Archiwum Państwowego w Gdańsku” – Piotra Wierzbickiego, kolejnego następcy Profesora na tym stanowisku, zawartego w Księdze pamiątkowej *Historia-Archiwa-Gdańsk. Studia dedykowane Profesorowi Czesławowi Biernatowi w 90. rocznicę urodzin*, Gdańsk 2014. Księga ta powstała pod redakcją Rafała Kubickiego i Anieli Przywuskiej (pierwszej z dyrektorów AP w Gdańsku po przejściu Profesora na emeryturę) we współpracy z Kazimierzem Kozłowskim i Władysławem Stępnikiem. Na stronie redakcyjnej czytamy m.in. „Uczestnicy projektu: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Państwowe w Gdańsku, Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego”. – Przedstawiciele, szefowie tych instytucji swoim „Słowem...” otwierają sygnalizowaną Księgę.

Profesor Władysław Stępnik – naczelny tej pierwszej, podkreślając szczególną rolę Profesora Cz. Biernata, tak w praktyce jak i teorii archiwistyki – tej ważnej nie tylko dla historyków dyscypliny naukowej, stwierdził między innymi:

Były w życiu Profesora sytuacje, w warunkach ustroju PRL, w których wykazywał On niezłomną postawę naukową i moralną. W całej rozciągłości utożsamiał się ze środowiskiem archiwistów polskich, problemy którego były nam bardzo bliskie. Darzony powszechnym szacunkiem uczestniczył we wszystkich ważnych przedsięwzięciach naukowych i organizacyjnych Archiwów Państwowych. Zajmował pozycję *Primus Inter Pares* wśród dyrektorów Archiwów Państwowych. Znany i szanowany za granicą dzięki prowadzonym pracom w archiwach innych państw i publikacjom wydawanym w kilku językach obcych.

– Pamiętamy, że prof. Cz. Biernat był także wybitnym historykiem dziejów Gdańska i pracownikiem Uniwersytetu Gdańskiego. Odegrał szczególną rolę „w organizacji i funkcjonowaniu specjalności archiwistycznej w naszej uczelni”, co w swoim Słowie podkreślił dziekan Wydziału Historycznego prof. Wiesław Długokęcki. Zwrócił też uwagę na jego dzieło – podręcznik archiwistyki – *Problemy archiwistyki współczesnej*, który przez dłuższy czas pełnił w kształceniu archiwistów rolę głównego kompendium wiedzy z tego zakresu.

Polecając czytelnikom „Acta Cassubiana” tę księgę, której zawartość w „Przedmowie” sygnalizują redaktorzy tomu, a jest on dziełem 27 autorów, zwracam szczególną uwagę na *Kalendarium życia zawodowego i naukowego Czesława Biernata* oraz *Bibliografię prac Czesława Biernata za lata 1953–2001*, opracowane przez Lidię Potykanowicz-Suda. Na całość księgi składają się ponadto cztery dalsze części: 1. *Działalność naukowa i zawodowa Czesława Biernata*; 2. *Historia*; 3. *Archiwoznastwo i źródłoznastwo*; 4. *Praca Archiwum Państwowego w Gdańsku*.

Promocję tej książki przewidziano na 21 stycznia 2015 r., dzień konferencji naukowej poświęconej Jubilatowi. Niestety, jej Bohater zmarł w przeddzień uroczystości. Tym niemniej konferencja się odbyła, jednakże w nastroju nie tylko jubileuszowym, ale i żalobnym. W jej prezydium zasiadł i był jednym z pierwszych mówców prof. Kazimierz Kozłowski, można rzec *spiritus movens* przedsięwzięcia, który podkreślił, iż Profesor Czesław Biernat był dlań jako archiwisty mistrzem. (Artykuł K. Kozłowskiego, zamieszczony w cz. 3, nosi tytuł *Ludzie Trójmiasta w odbudowie Pomorza Zachodniego w pierwszych powojennych latach w świetle źródeł archiwalnych*).

Zarówno autorzy prac opublikowanych we wspomnianej księdze, referenci i uczestnicy jubileuszowo-żalobnej konferencji, nie tylko w kularach zastanawiali się nad źródłami wspaniałej, jak to niejednokrotnie podkreślano, postawy życiowej Profesora – jako uczonego, przełożonego, kolegi i obywatela. Wówczas to padało wskazanie na rodzinne uwarunkowania, kaszubski rodowód Profesora i tradycje przypisane do naszej małej ojczyzny...

Profesor Czesław Biernat urodził się bowiem 18 stycznia 1925 roku w Sulęcynie, jednej z ciekawszych miejscowości Szwajcarii Kaszubskiej. Jego rodzice to Józef – listonosz i Elżbieta z domu Pałasz. W księdze chrztów sulęczyńskiej parafii zawód ojca określono właśnie tak „listowy”. Chrzcił tygodniowego Czesława ks. prob. Jan Wojtaszewski. Rodzicami chrzestnymi byli Jan Biernat i Augusta Pałaszowa. Z czasem odnotowano w tej księdze inny bardzo ważny fakt z życia Profesora – ślub z Teresą Węsierską [1927–2014], jaki miał miejsce 24.10.1959 roku w Gdyni-Leszczynkach.

W Sulęcynie Profesor ukończył szkołę powszechną, a w okresie okupacji jako 15-letni chłopiec został w 1940 roku pomocnikiem szklarskim w firmie „Baltische Glaserei” (Zakład Szklarski – Zimmermanna) w Gdyni, dokąd wcześniej przeniosła się rodzina. Lata 1943–1944 przeżył na robotach przymusowych

w głębi Niemiec – we Flensburgu, Berlinie, Kolonii i Bonn. Był to bez wątpienia najtrudniejszy okres w twardej szkole życia. Po wojnie został uczniem Państwowego Liceum Żeńskiego w Gdyni, zdając tam egzamin dojrzałości 17 czerwca 1947 r. wg programu humanistycznego. W latach 1947–1950 studiował historię w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku. Pracę dyplomową na temat „Rola dziejowa Gdańska” napisał pod kierunkiem prof. Stanisława Hoszowskiego. On też był promotorem jego pracy magisterskiej pt. „Organizacja i technika handlu zbożowego Gdańska w latach 1660–1700”, wieńczącej jego studia zaoczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od 1 kwietnia 1950 r. był już bowiem pracownikiem Archiwum Państwowego w Gdańsku. Tam przeszedł wszystkie stopnie kariery zawodowej – do stanowiska dyrektorskiego w latach 1969–1991 (do emerytury) oraz naukowej – do profesury w 1980 r. W latach 1991–2002 pracował nadal w archiwum jako kustosz na 1/2 etatu, a wcześniej w latach 1958–1961 w takimże wymiarze jako adiunkt w Pracowni Gdańskiej Zakładu Historii Pomorza Instytutu Historii PAN, pod naukowym kierownictwem prof. Gerarda Labudy.

Dzieje Gdańska były równie ważną dlań problematyką archiwalną, polem jego badań naukowych. Podstawą doktoratu była rozprawa „Studia nad handlem gdańskim w XVI do XVIII wieku”, obroniona w 1961 r. na UMK, napisana również pod opieką prof. S. Hoszowskiego. Jedynie tytuł naukowy dr. habilitowanego w 1976 r. uzyskał na podstawie pracy „Problemy archiwistyki współczesnej”. Tu jednym z recenzentów był również prof. S. Hoszowski – mistrz także prof. Stanisława Gierszewskiego, z którym Cz. Biernat przyjaźnił się do końca jego życia. Zwieńczeniem gdańskich badań Cz. Biernata było jego współautorstwo z prof. Edmundem Cieślakiem syntezy *Dzieje Gdańska*, wydanej po raz pierwszy przez Wydawnictwo Morskie w 1969 roku¹; 2 wyd. Gdańsk 1975 – w 1988 r. ukazała się jego nowa wersja w języku angielskim – *History of Gdańsk*.

Pięć lat później w 1993 r. wydana została cz. 2 t. 3 wielkiej syntezy *Historia Gdańska* pod red. E. Cieślaka, której Cz. Biernat jest współautorem. W roku następnym 1994 ukazało się wyd. 3 poprawione i uzupełnione *Dziejów Gdańska*, a w 1995 wyd. 2 *History of Gdańsk*. – Wielka synteza „Historia Gdańska” jest nadal *in statu nascendi*, a dla kolejnych pokoleń zainteresowanych przeszłością tego miasta głównym źródłem wiedzy są dziś być może książki niemieckiego badacza i popularyzatora Petera Oliviera Löwa.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż w dorobku naukowym Cz. Biernata ważną częstkę stanowią liczne recenzje i polemiki naukowe, publikowane w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Obecność Profesora w środowisku archiwi-

¹ Dzieło to zyskało znaczący odbiór czytelnicy i stało się przedmiotem licznych omówień i recenzji prasowych i naukowych. Pisali o nim m.in. Anna Gostomska (Izabella Trojanowska – „Głos Wybrzeża”) i prof. Gerard Labuda („Rocznik Gdański”).

stów europejskich była wielce znacząca także dla historyków Gdańska. Historycy są mu szczególnie wdzięczni za wydanie przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych dzieła pt. *Archiwum Państwowe w Gdańsku. Przewodnik po zasobie do 1945 roku*. Opracował Cz. Biernat, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Łódź 1982.

Poza pracą administracyjną i naukową Cz. Biernat angażował się również w działalność społeczną, przede wszystkim towarzystw naukowych. Był m.in. od 1950 członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego i od 1953 r. Gdańskiego Towarzystwa Naukowego (przez lata także członkiem komitetów redakcyjnych jego wydawnictw książkowych). Uczestniczył w pracy Rady Naukowej Biblioteki Gdańskiej PAN (1972–1992) oraz Rady Naukowej Muzeum Historycznego Miasta Gdańska (1974–1981). Od 1975 r. był również członkiem Rady Naukowej Instytutu Bałtyckiego, kierowanego przez Stanisława Potockiego. Od 4 listopada 1980 r. był członkiem NSZZ „Solidarność” przy Archiwum Państwowym w Gdańsku.

Praca zawodowa i społeczna zyskiwała dlań uznanie, wyróżnienia i odznaczenia, tak w PRL, jak i w III RP. Jako wielokrotny stypendysta i badacz uczestniczył w konferencjach i zjazdach archiwistów europejskich. W 1968 r. odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi, w 1975 Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski; 1977 – Złotą Odznaką Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Medalem 50-lecia Instytutu Bałtyckiego w Gdańsku. W 1978 – „Za Zasługi dla Archiwistyki”; 1979 – „Zasłużony Działacz Kultury”; 1981 – Brązowy Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju”; 1984 – Medal 40-lecia Polski Ludowej i Odznaka Honorowa „Zasłużony Ziemi Gdańskiej”. W 1989 roku doszedł Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, a w 2002 r. Medal Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania oraz tytuł Honorowy Członek Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. – Bez wątpienia najpiękniejszym wyróżnieniem jest wydana na 90-lecie urodzin pamiątkowa – jubileuszowa Księga. Odebrały ją w imieniu Profesora jego dzieci – córki Anna i Elżbieta (absolwentki – UG i PG) oraz syn Szymon, brat z zakonu kaznodziejskiego oo. dominikanów. Pogrzeb Profesora odbył się w Gdyni-Leszczynkach, w której to parafii jego rodzice zbudowali domek należący po dzień dzisiejszy do rodziny.

Wspominając dziś Profesora Cz. Biernata, pamiętając o tym, iż nie był on członkiem Społeczności Zrzeszonej, ani też nie podkreślał swego kaszubskiego rodowodu, warto zauważyć, iż doceniali to inni. Doceniano przede wszystkim jego solidność i otwartość, podobnie jak prof. Edmunda Cieślaka, na kontakty z ludźmi nie tylko władzy, ale i opozycji. Obaj byli też otwarci na kontakty i współpracę z ludźmi prasy. Przykładem i świadectwem zakorzenienia tychże autorów *Dziejów Gdańska* w tradycji gdańsko-kaszubsko-pomorskiej są rozmowy i wywiady, jakich w latach PRL udzielili dziennikarzom reprezentującym na co dzień ZK-P, a i opozycję demokratyczną. W przypadku Cz. Biernata mam na uwadze wywiad, jakiego udzielił w 1973 r. Tadeuszowi Bolduanowi i pięć lat później Izabelli Trojanowskiej. Pierwszy został opublikowany w „Literach” (1973, nr 9),

pt. *Nauka w służbie narodu*; drugi na lamach „Głosu Wybrzeża” (1978, nr 23) pt. *Historia na kilometry*. W 1973 r. Tadeusz Knade opublikował w „Głosie Wybrzeża” rozmowę z Cz. Biernatem pt. *Skarby gdańskiego archiwum*, gdzie przywołano również te z czasów panowania książąt gdańsko-pomorskich. – Patrząc na owe kontakty Profesora z ówczesnymi mediami, można mu dziś jeszcze pogratulować tak godnych rozmówców, mocno wpisanych w dzieje ruchu kaszubsko-pomorskiego. Kaszubi gdyńscy mogą być też wdzięczni Profesorowi za jego publikację – tłumaczenie niemieckiego raportu pt. *Obraz nastrojów panujących wśród ludności kaszubskiej zamieszkanej okolice Gdyni na przełomie 1918–1919 roku* („Rocznik Gdański”, t. 12, 1996, s. 47-52). Jako obywatel Gdyni i syn tej ziemi był czuły na właściwe uwzględnienie obecności i roli Kaszubów w dziejach tego miasta. Można powiedzieć, że nie tylko Gdynia, jak i rodzinne Sulęcyno mogą być dumne z życia i dokonań prof. Cz. Biernata. Świadectwem tego, że tak było i jest pozostanie m.in. monografia Sulęcyna, autorstwa ks. dr. Bogdana Głodowskiego.

Na sam koniec warto tu przywołać ostatni akapit z artykułu prof. K. Kozłowskiego, opublikowanego w przywołanej tu Księdze pamiątkowej...

„Kończąc ten tekst, dedykowany wielce zasłużonemu i zaprzyjaźnionemu, w moim przekonaniu najwybitniejszemu długoletniemu dyrektorowi Archiwum Państwowego w Gdańsku, prof. Czesławowi Biernatowi, mam przeświadczenie, iż powinien On jako autorytet patronować wysiłkom archiwistów gdańskich i szczecińskich w dokumentowaniu i upowszechnianiu źródeł dotyczących roli Trójmiasta w zbudowaniu gospodarki i kultury morskiej na Pomorzu Zachodnim po drugiej wojnie światowej. Jest bowiem faktem, że z niezrozumiałych powodów między inteligencją Gdańska i Szczecina bardziej pielęgnuje się obszary kontrowersyjne, które można zaliczyć do konfrontacji prestiżowej, niż te, które dały dalsze owoce w szerokim społecznym rozumieniu tego słowa” (op. cit, s. 335). – Mam nadzieję, że to przekonanie prof. K. Kozłowskiego podzielią nie tylko członkowie Instytutu Kaszubskiego i czytelnicy „Acta Cassubiana”.